

«Щука»

Іван Франко

В похиленім у воду корчі при березі, обслонена крутими лозовими гілляками, лежить здорова щука. Вона спить. Помаленьку вона рознімає свою пащеку і випускає воду зівами. Лежачи животом на м'якім намулі, вона легесенько грає в воді червонуватими крилами і хвостом, її відкриті очі не бачать нічого. Вона спить як добре поліно, а в її риб'ячій мізку, мов легенькі хмарки, пролітають невиразні мрії.

Ось в її уяві мигнув учорашній клень. Бестія собача! Як добре вона засіла була на нього в шуварі! Цілком укрилася. І він не бачив її. Риючись своїм тупим ротом у намулі, він наблизився до неї зовсім, зовсім... І вона раптом кинулася на нього, та що з того! В однім перечислилася. Клень був крихітку завеликий для її пащеки. Вона на хвилину почула його голову між своїми зубами. Але в тій хвилі клень махнув хвостом, крепко вдарив ним воду і, торкнувши її головою в живіт, шмигнув у корч. От бестія! От поганець! Щука крізь сон гнівно замахала підчеревними крилами і посунулася півцяля наперед. При тім вона торкнулася носом до гіллячки і прокинулася.

Риб'ячий мозок не вдержує вражень так, як наш. Прокинувшись, щука вже не тямала того, що їй снилося. Не рушаючися з місця, вона повела тим оком, що гляділо до плеса. Що то там чувати? Чи не воює проклята видра?

При згадці про видру у щуки затремтіло хребетне крило. Там на хребті у неї ще болів шрам від видриних зубів. Щука вже не тямить докладно, коли се було,— її пам'ять не сягає дальше вчорашнього дня,— але страх перед видрою — се у неї не нинішнє або вчорашнє враження, а відвічна, родова традиція, що разом з нею викльовується на світ із матірньої ікри. В тім страсі щука родиться й виховується. Той страх гонить її весь вік, не покидає ні вдень, ні вночі. Правда, вдень сей ворог не такий страшний, удень він і сам звичайно мусить ховатися перед іншими, сильнішими ворогами, то й щука вдень у воді пан. Але вночі! Вночі щука спить, а видра гуляє. Ї ось від тисячних поколінь у неї набирається мудрість, як хоронити себе вночі від видри. Хоч яка приятелька широкого плеса, глибоких вирів, вільного водяного простору, щука на ніч з нужди та з мусу ховається попід береги, в шувар або в ломаччя та гілляччя,

шукає таких криївок, де б видра не могла добачити її або, навіть добачивши, не могла б несподівано дістати її в лапи, мусила б продиратися до неї, бовтатися — і збудити свою жертву та нагнати її до втеки.

Недвижно лежить щука на своїй м'якій постелі, ослонена крутими лозовими гілляками. В плесі тихо. Сонце недавно зійшло і скісним промінням золотить саму середину плеса, лишаючи в тіні саме той берег, під котрим лежить щука. З холодної води підіймається проти сонця легесенька сива пара. Тихо-тихо сковзається вода в плесі, гладка, мов дзеркало. Не чути нічогісінько. Ні один найменший рух не ворушить водяного спокою. Дрібнесенькі рибки, що вдень тисячами снуються під поверхнею води і що хвиля витикають свої ротики на повітря, тепер ще сплять по криївках. Он тут, безпосередньо під щукою, на гладкому глинястому дні дрімає ціла череда товстопузих ковблів. Вони лежать один коло другого, грубенькі і красенькі, мов курята на сідалі. Щука ширше рознімає рот, побачивши їх. Смачні, бестіони, нема що казати! Але їй ще не пора снідати. Ще вода холодна, в жолудку ще чує решту вчорашньої плотиці, а в холодній воді вона не травиться так швидко. А проте сам вид тих невинних, товстеньких та повільних ковблів розрадував щучине серце. Що за приємні сотворіння! Щуці робиться сентиментально на душі. Вона любить ковбликів — не менше щиро, не менше ніжно, як пани своїх підданих, як пастухи своїх овець. Тепер, поки ще не голодна, вона готова б притиснути до свого серця першого-ліпшого з них або і всіх. Коли б тільки далися! Та ба! Ті дурники бояться її, не вірять їй, і вона мусить хитрощами наблизитися, підкрадатися до них, мусить силою задержувати їх, щоб не тікали. А що рук у неї нема, тільки зуби в роті, то дуже часто ті бідні добряки замість на її закоханому серці опиняються в її голодному животі. Ай, як се сумно! Але що ж, вона сьому не винна. Вона так любить тих бідних, добрих, грубеньких ковбликів, а любов, коли раз опанує щучине серце, робиться непереможною. Нічого проти неї не вдієш.

Та гов! Щось хлюпнулося в воді. Пішла легенька хвиля і полоскотала щуку по боках. Що се таке? Щука не рушається з місця, але надслухує. Сонна ліиивість ще держить у обіймах її тіло. Що се таке хлюпається в воді? Се не видра. О, видрине хлюпання вона знає! Видра чалапкає по воді так грубо, голосно, а потім дає нурця і щезає зовсім, бігаючи по дні,— а тут щось інше.

Щука лежить на своїм місці, обернена мордою против води, і не бачить нічого. Надслухує, ліниво рушаючи крилами, але не бачить нічого. Плюскіт затих, тільки поверхня плеса все морщить; легесенькі гребені хвиль набігають один за одним і тихенько лоскочуть щуку по боках, по м'яким, лускатім животі. Лоскочуть, пестять її, і вона немов засипляє наново. Вона чує себе безпечною в своїй схованці з поплутаних, крутих гілляк, пеньків і коріння. Який ворог побачить її тут? Хто може досягти її? Хто буде надіятися, що вона тут? А ось коло неї хіба не лежить груба вербова гілляка, так само сіра, так само слизька, бо обросла водяним мохом, так само проста і острокінчаста, як щука? Кілька разів се поліно, занесене сюди повинню, було найліпшим захистом для щуки! Здалека дивлячися — два поліна лежать під берегом. Навіть старий рибак Сарабрин пару разів спіймався на сю хитрість. Раз навіть, утомлений довгим і даремним лаженням по річці, він, ідучи повз отсього корча і побачивши ті два поліна, гнівно торкнув їх бовтом і пробуркотів:

— От іще помана не поліно, зовсім подібне до щуки!

І яка ж була його гризота, коли та "помана не поліно" при дотику його бовта щосили вдарила хвостом і, зігнувшись в півколесо, кинулася стрілою навпростець, гупнула його в живіт, мов добрий цуцик, і, вдаривши ще раз хвостом по воді, скрутилася і щезла в глибокім плесі.

— Тьфу та пек на тебе! — бурчав Сарабрин. — Ото! А се й справді щука була, бог би її побив! Ото! А я, дурень, ще й торкаю її бовтом під ніс, а сак на плечах держу. Ну, чи видів хто такого дурня, як я, га? Таку здоровенну щуку самохіть із рук пустити!

Старий Сарабрин міг легко потішитися. Таких дурнів, як він, було і є далеко більше на світі, ніж йому здавалося в хвилі пересердя.

От хоч би взяти Антошка, Сарабринового сина. Хлопчище вже здоровий, другий рік пастушить. Здавалось би, що й глузди в голові має. А з отсею самою щукою яку мав пригоду! Адже перед тижнем узяв його батько з собою на рибу.

— Ходи, Антошку, — мовив він, прикликавши його до себе з другого кінця величезного громадського пасовища. — Ось тут, в Горбачовім плесі, здоровенна щука є. Я колись-то мало не вчепив її в сак, але боявся, щоб не продерла. — Старий збрехав. Йому стидно було признатися, що самохіть

сполошив щуку, принявши її за поліно. — Так от я виніс волочок. Ходи, роздягнися! Затягнемо пару разів, то певно буде наша!

Антошко не дуже радо послухав батька.

— Вода холодна! — мовив він.

— Та де тобі холодна! Ади, як пече сонце! Вода як літепло.

— Глибоко там.

— Не бійся! Ти підеш плитшим берегом, а я глибоким.

Врешті хлопець роздягся. Полізли в воду, затягли волочок раз — нема щуки; затягли другий раз — нема. Ідуть чимраз у глибшу воду, а батько, знай,шепче та напучує сина:

— Обережно, хлопче! Пильнуйся! Ось тут, під сей корч заставимо. Тут вона мусить бути. Скоро тільки торкнеться в сіті, зараз підіймай своє крило!

— Добре, татку, — мовить хлопець, а сам аж зубами січе та тремтить — не то від холоду, а не то від нервового напруження очікування і зо страху, щоб як-небудь не випустити таку велику щуку.

Обставили корч.

— Уважно, хлопче! — крикнув батько і гуркнув бовтом між гілляки. А щука власне сиділа в тім корчі. Вона бачила рибаків, бачила, як вони затягали сіть, але що якраз була по добрім обіді, вловивши порядного кленя, то й не квапилася втікати. Аж булькіт води від бовта перелякав її, мов удар, і вона щосили вдарила головою в сіть.

— Підіймай! Підіймай! — скрикнув старий батько. — Щука є!

Еге, є! Хлопчище зо страху і з холоду стратив притомність, і замість підняти спідній кінець у правий бік він підняв його в лівий — отворив щуці широкі ворота. Вона тільки раз булькнула, показала Сарабринові хвіст та й шмигнула, куди очі бачать. А старий став мов осуджений.

— Ну, Антошку,— промовив він. — Я думав, що як я вмру, то найбільшого дурня на світі не стане. А тепер бачу, що ще більшого лишу по собі.

— Або я вам не казав? — добродушно і жалібно промовив Антошко. І оба, тремтячи з холоду і зворушення, вилізли з води.

Щука недобре й розуміла всю вагу сеї пригоди. Її риб'ячий мозок, під впливом довговікової традиції, далеко більше боявся видри, ніж чоловіка, і,

звичайно, втікши з-перед рук рибаків, вона й не міркувала гаразд, як близько була смерті.

І в отсій хвилі вона не міркувала того. Вода була ще холодна, травлення в її животі йшло ліниво, і вона, не дбаючи на легенький плюскіт, що доходив до неї з дальших закрутів річки, лежала собі, не то дрімаючи, не то колишучись у мріях. Про що марила вона? Певно, про те, як то вона на снідання проковтне пару отих ковбликів, що в такім ідилічній настрої лежали на дні вирка, он там перед її очима. А на обід, коли сонце пригріє, вода потепліє і їсти дуже захочеться, вона мусить зловити кленя, одного з тих грубих, тупорилих та лінивих водяних джигунів, що, нажершись всякого хробацтва, в полудне випливають наверх і, горді на свої пишні червоні крила, шпацірують собі до сонця, тягаючи за собою цілі рої тої глупої дітвори, дрібних плотичок та соняшниць. Хоч би там не знати що, а вона мусить одному з них сьогодні зробити капут! Та вже сьогодні і вона не буде така дурна, як була вчора, не кинеться на найбільшого, того череватого, завбільшки з підсвинка. Цур йому, старому валилові! Нехай дожидається Сарабрина. Вона вибере собі котрогось меншого. І так їх у отсьому плесі є з півкопи. Правда, тепер їх не видно, драбугів! Вони сплять у печерах, під колодами та в глибоких норах у опоці на самім дні. Там вони безпечні і від видри, і від щуки. Але нехай тільки пригріє, вже вони, як непришні, повилазять із своїх нор, а тоді побачимо!..

Гай-гай! Щучині мрії! Чим ви певніші, ближчі здійснення від людських?

В тій хвилі, коли щука отак уклала собі денний порядок нинішньої днини, ми побачили її. З одним товаришем ми вибралися рано на рибу. На Горбачово плесо ми мали свій план, бачивши вчора, як здоровенна щука бовтнулася в шуварі, ловлячи кленя. От ми й вийшли рано, знаючи, що в ту пору — була сьома година — щуки ще сплять при березі, і міркуючи, що застанемо її десь на гнізді. Правда, вода була ще холодна, але нам се було байдуже. Тихесенько розвинувши волочок, ми наближалися до найглибшої часті плеса, держачися близько берегів, оброслих густими лозовими корчами, і силкуючися робити якнайменше шуму і плюскоту.

Наша праця була не даремна. Майже під кождим корчем ми захапували то кленя, то окуня, то плотицю, що, плюснувшись два-три рази в волочку, мандрували до нашої рибацької торби. Але великої щуки не було.

Вода в плесі була чим далі, тим глибша. Ми знали, що там, де береги стіснулися і творять неначе гирло, обставлене з обох боків грубими коренастими вербами, вода була глибока майже на два метри. Там нам не зайти, і коли наша знайома щука там ночує, то ми не зробимо їй нічого. Але проте ми йшли обережно далі, доки дозволила водяна глибінь.

— Ось вона! Ось вона! — прошептав мій товариш, зупиняючися непорушно на місці і моргаючи очима в той бік, де лежала щука.

Я побачив її майже рівночасно.

— Заходи під берег! Під самий берег! — шепнув я товаришеві.

За кілька секунд наш волочок вигненим луком обхапував той корч, під котрим сиділа щука. Правда, задля гілляк, що стирчали в різні боки в воді, годі було добре заставити, і, затягнувши волочок, ми ще з минуту поправляли його, щоб добре було підняти. Рівночасно я не зводив очей із щуки. Вона також побачила мене, бо, не рушаючися з місця, нараз живо замахала черевними крилами, немов збираючися скочити.

— Добре стоїш? — запитав я товариша.

— Добре. Бовтай!

Та щука не чекала бовтання. Почувши наш голос, вона, як стріла, рушила просто на мене. Між мною і берегом було ще досить вільного місця, котрого задля водяної течії годі було обставити сіттю. Сюди вона міркувала прошмигнути, так, як, певно, не раз уже прошмигнула іншим рибакам. Та я був приготований на сю хитрість. Сильним ударом бовта я перегородив їй дорогу і змусив щуку-викрутитися півколесом наліво. Вона тільки моргнула передо мною своїм широким, як праник, хвостом і щезла в глибині. Та я був спокійний. Я знав, що тут вона не втече від нас. Ще один удар бовта, і щука щосили гопнулася в волочок.

— Догори!

Слід волочка підлетів догори, середина утворила глибоку зачеревину, а в ній, мов у довгій та вузькій кліті, шибала собою щука.

— Взад! Взад! На мілку воду! — крикнув я товаришеві, і звільна, обережно, держачи краї волока понад водою, ми вийшли на плитше плесо.

— Гов! Чи не втекла вона? — з острахом запитав товариш. — Яюсь не чути її в волоці.

Ми приперли волочок до берега і живо підняли його весь над воду. Крізь очка забілілося широке, товсте щучине черево.

— А, здорові, кумо! — крикнули ми радісно. — Просимо ближче!

Щука почала кидатися в сіті, але се вже була даремна праця. Я вхопив її обіруч, щоб не продерла сіті, товариш зібрав крила волочка, і за хвилю оба ми разом зі щукою були на березі.

— А, добрий день вам, кумасю! Ось де ми з вами здибалися!

Щука кидалася завзято в траві, поки ми передягалися в сухе шмаття.